

ENVER PAŞA’NIN LONDRA ZİYARETİ (1910)

Erol AKCAN*

ÖZ

Bu çalışma, yakın tarihimizin önemli şahsiyetlerinden Enver Paşa'nın hayatının bilinmeyen bir sayfasına ışık tutmaktadır. Enver Paşa, 1910 yılı Mart ayı içerisinde Londra'ya askeri amaçlı bir ziyaret yapmıştır. O tarihte "Hürriyet Kahramanı" olarak tanınan ve Berlin'de askeri ataşe olarak görev yapan Enver Paşa'ya, İngiliz siyasi ve askeri çevrelerinde, İngiliz basınında büyük bir ilgi gösterilmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki gelişmeleri yakından takip eden ve Jön Türkler ile iyi münasebetler içerisinde olan Balkan Komitesi, bu ziyarete hayli önem vermiş ve Enver Paşa'nın onuruna bir ziyafet tertip etmiştir. Balkan Komitesi'nin üyeleri, bu ziyafette yaptıkları konuşmalarda, Jön Türkler ve Enver Paşa hakkında övgü dolu sözler sarf etmiştir. Enver Paşa, bu ziyareti sırasında İngiltere'nin üst düzey siyasi ve askeri şahsiyetleri ile tanışmıştır. İngiliz basını, Enver Paşa'yı farklı açılardan ele alarak onu kamuoyuna tanıtmaya çalışmıştır. Basında çıkan haber ve yorumlara bakıldığında Enver Paşa'nın fiziksel özelliklerinden, hayat hikayesine kadar farklı açılardan kamuoyuna tanıtılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Enver Paşa'nın İngiltere'de geçirdiği günler, dönemin Türk basınına da yansımıştır. Bu ziyaret, Enver Paşa'nın hayatında Londra'ya yaptığı ilk ve son ziyaret olması vesilesiyle önemlidir. Bu çalışmada, Enver Paşa'nın Londra ziyareti, arşiv belgelerine, dönemin basınına ve inceleme eserlerine dayalı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Komitesi, Enver Paşa, İttihat ve Terakki Partisi, Jön Türkler, Londra Ziyareti.

* Doç. Dr. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, eerolakcan@gmail.com, (ORCID: 0000-0003-3580-4466).

ENVER PASHA'S VISIT TO LONDON (1910)

ABSTRACT

This study sheds light on an unknown page of the life of Enver Pasha, one of the important figures of our recent history. Enver Pasha made a military visit to London in March 1910. Enver Pasha, who was known as the "Hero of Liberty" and served as a military attaché in Berlin, showed great interest in British political and military circles and in the British press. Closely following the developments in the Ottoman Empire and having good relations with the Young Turks, the Balkan Committee attached great importance to this visit and organized a feast in honor of Enver Pasha. In their speeches at this feast, the members of the Balkan Committee spoke laudatory words about the Young Turks and Enver Pasha. During this visit, Enver Pasha met Britain's top political and military figures. The British press took Enver Pasha from different angles and tried to introduce him to the public. When we look at the news and comments in the press, it is observed that Enver Pasha's efforts are made to be introduced to the public from different angles, from his physical characteristics to his life story. The days Enver Pasha spent in England were also reflected in the Turkish press of the period. This visit is important because it is the first and the last visit of Enver Pasha to London in his lifetime. In this study, Enver Pasha's visit to London has been tried to be analyzed based on archive documents, the press of the period and research works.

Keywords: *Balkan Committee, Enver Pasha, London Visit, Union and Progress Party, Young Turks.*

Giriş

Yakın tarihimizin en önemli tarihi şahsiyetlerinden biri olan Enver Paşa hakkında, bugüne kadar çok sayıda çalışma yapılmıştır¹. Bu çalışmalar ve Enver Paşa'nın bizzat kendisinden kalan bilgi ve belgeler sayesinde, onun hayatının neredeyse her evresi önemli ölçüde aydınlatılmış durumdadır. Tabii ki Enver Paşa'nın hayatında halen karanlıkta kalan ve bilinmeyen daha pek çok nokta vardır. Özellikle Berlin'de askeri ataşe olarak görev yaptığı günlerde, ne tür faaliyetlerde bulunduğu ve kimlerle temas kurduğu gibi konularla ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır. Dipnotta verilen Enver Paşa

¹ Enver Paşa hakkında ortaya konan bu eserlerden bazıları şunlardır: Şevket Süreyya Aydemir, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, C. I-III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972; Murat Bardakçı, **Enver**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2015; Nevzat Kösoğlu, **Şehit Enver Paşa**, Ötüken Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2008; Masayuki Yamauchi, **Hoşnut Olamamış Adam-Enver Paşa. Türkiye'den Türkistan'a**, Bağlam Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1995; Mustafa Çolak, **Komitenin Kahramanı Enver Paşa**, Yeditepe Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019; Kenan Aksu, **İngiliz Gizli Belgelerinde Enver Paşa**, İyidüşün Yayınları, İstanbul, 2017; M. Şükrü Hanioglu, "Enver Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, C. XI, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1995.

üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında 1910 yılı Mart ayı içerisinde Londra'ya yaptığı ziyaret ile ilgili hiçbir bilgi yer almamaktadır. Enver Paşa'nın hayatı boyunca her ne amaçla olursa olsun gittiği, gördüğü ülkeler arasında İngiltere'nin adı geçmemektedir. Ayrıca, onun farklı zamanlarda eşine ve dostlarına yazdığı mektuplar incelendiğinde bu seyahati hatırlatan bir işarete rastlanmamaktadır². Dolayısıyla Enver Paşa'nın hayatının çok önemli bir sayfası bugüne kadar karanlıkta kalmıştır. Aşağıda, Enver Paşa'nın ilk ve bilindiği kadarıyla son kez yaptığı Londra ziyareti ve bu ziyaret sırasındaki faaliyetleri, ziyaretin İngiliz ve Türk basınındaki yansımaları ele alınacaktır. Hatırlatmakta fayda vardır ki Enver Paşa, bu tarihte Berlin'de askeri ataşe olmanın ötesinde II. Meşrutiyet'in ilanındaki rolünden dolayı kamuoyunun "Hürriyet Kahramanı" olarak tanıdığı ve bildiği önemli bir şahsiyettir.

1- Enver Paşa'nın Londra Ziyareti ve Bu Ziyaretin İngiliz Basınındaki Yankısı

Berlin Askeri Ataşesi Enver Bey'in, Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'a savaş ilan etmeyeceğine dair güvence verdiği haberi, ziyaret öncesinde İngiliz basınına yansımıştır³. Bu haberden sonra Balkan Komitesi⁴,nin Enver Bey'in onuruna 7 Mart 1910 tarihinde Hotel Metropole'de bir yemek

² Bkz. **Enver Paşa'nın Özel Mektupları**, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, İmge Kitabevi, I. Baskı, Ankara, 1997; **Naciye, ruhum, efendim...**, Yayınlayan: Murat Bardakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016; **Kendi Mektuplarında Enver Paşa**, Yayına Hazırlayan: M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul, 1989.

³ "Enver Bey's Reassurances", **Yorkshire Telegraph And Star**, 4 February 1910, s. 6.

⁴ Balkan Komitesi ve başkanı Noel Buxton ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sanlı Bahadır Koç, **Noel Buxton: Portrait of a Philanthropist as a Turcophobe**, Bilkent Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 1997; Uzun yıllar İngiltere'de kalan ve deneyimli bir bürokrat olan Halil Halid'in bir makalesinden öğrendiğimize göre, Balkan Komitesi uzun yıllardan beri Osmanlı Devleti'nin Ermeni ve Makedonya sorunu başta olmak üzere iç işleriyle ilgilenmektedir. Komite, Makedonya meselesi'nde Balkan Hükümetleri'nin yanında yer almıştır. Bu konularda kamuoyu oluşturan Komite'nin Abdülhamit'in yönetimine, Türklük ve İslamiyet aleyhine faaliyetler yürüttüğünü, II. Meşrutiyet'ten sonra Jön Türkler ile arasında iyi ilişkiler başlasa da Komite'nin aleyhimizde faaliyetler yürütmekten geri durmayacağını Halil Halid'in makalesinden öğreniyoruz. Bkz. Halil Halid, "İngiltere'de Balkan Komitesi ve Meslek-i Mazi ve Müstakbeli", **Sırat-ı Müstakim**, C. IV, S. 99, s. 357-358; 1914 yılı Ekim ayı içerisinde Noel Buxton'a Romanya'da bir suikast girişimi olmuştur. Suikasti yapan kişinin Hasan Tahsin lakaplı bir Türk olduğu iddia edilmiştir. Gerçek ismi Osman Nevres olan bu genç daha sonra İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sırasında şehit edilmiştir. Bkz. Ahmet Mehmetefendioğlu- Cemal Necip Gürel, "Bir Teşkilat-ı Mahsusa Operasyonu: Buxton Kardeşler Olayı", **Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı**, Kripto Yay., Ankara, 2015, s. 27-54.

vereceği ile ilgili 28 Şubat 1910 tarihli davetiye dağıtılmıştır⁵. Bu davetiyenin altında Balkan Komitesi'nin sekreteri Edward Boyle'nin ismi vardır. Ayrıca Komite'nin başkanının Profesör Westlake, yöneticisinin Noel Buxton, saymanının R. A. Yerburch olduğunu bu belgeden öğrenebiliyoruz.

Bahsedilen davetiyenin üst kısmında “Enver Bey’in ziyareti, Genç Türk Devrimi'nin Kahramanı” başlığı altında yemeğin verileceği adres verildikten sonra Enver Bey hakkında tanıtıcı bilgiler verilmektedir. Enver Bey'in Berlin'de askeri ateşe olduğu, 1908 Temmuz'unda gerçekleşen “Kansız Devrim” in gerçekleşmesinde Niyazi Bey ile rol aldığı, Selanik'te gizli bir şekilde meşhur İttihat ve Terakki Partisi'ni organize ettiği hatırlatılıyor. Ayrıca, 1909 Nisan'ında gerçekleşen karşı devrim hareketini bastırmak için Berlin'den Selanik'e döndüğü ve Mahmut Şevket Paşa'ya katıldığı ve ayaklanmanın Genç Türklerin zaferiyle sonuçlandığı davetlilere duyuruluyor.

Enver Bey hakkındaki bu bilgilerden sonra, Balkan Komitesi'nin devrimin gerçekleşmesinden hemen sonra İttihat ve Terakki'nin yanında olduğunu beyan ettiği, Sultan Hamit rejiminin düşmanı olduğu, İttihat ve Terakki Partisi'nin devrim sırasında Balkan Komitesi'nin o tarihteki sekreteri Mr. W. A. Moore üst düzeyde ağırladığı ve seyahat ve bilgi alma konusunda kolaylık gösterdiği üzerinde duruluyor. Komite'nin başkanı Mr. Noel Buxton ve Komite'yi temsilen bir kişinin devrimden sonra Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılışı için İstanbul'a davet edildiği ve bu ziyaret sırasında Genç Türk liderleri tarafından üst düzeyde karşılandıkları davetiyede üzerinde durulan hususlardandır. Yine, 1909 yılı yazında Talat Paşa ve yanındaki iki kişinin bu ziyareti iade etmek için Balkan Komitesi'nin yıllık toplantısına katılmak üzere İngiltere'ye gittiği hatırlatılıyor⁶.

Balkan Komitesi'nin bu duyurusuyla aynı tarihte çıkan bir haberde, Enver Bey'in ismi Türk elçiliği kanalıyla kral ve kraliçeye takdim edilecek isimler listesinde yer almıştır⁷. Balkan Komitesi'nin Enver Bey'in ziyareti onuruna vereceği davetin ilanı da basına yansımıştır⁸. Enver Bey, 3 Mart 1910 tarihinde Aldershot'ta bulunan askeri garnizonu ziyaret etmiştir.

⁵ Davetiyenin bir nüshası Londra Türk Büyükelçiliği tarafından İstanbul'a gönderilmiştir. Bkz. **B.O.A.** HR. SFR. DN. 619, GN. 38/3. Bkz. Ek-1.

⁶ Balkan Komitesi'nin Jön Türkler ile ilişkileri için bkz. Ahmet Mehmetefendioğlu, “İngiliz Hükümetlerinin Balkanlar'daki Politikalarında Etkili Olan Baskı Grubu. Balkan Komitesi ve Bir Mektubu”, **Toplumsal Tarih**, S. 60 (Aralık 1998) s. 4-8.

⁷ “Their Majesties Court. List of Presentations”, **The Daily Telegraph**, 28 February 1910, s. 2.

⁸ **The Westminster**, 1 March 1910, s. 8; **The Daily News**, 1 March 1910, s. 9.

Kendisine General Smith Dorrien eşlik etmiş ve burada bulunan askeri birlikler gezdirilmiştir. Öğle yemeğini General Dorrien ile birlikte yiyen Enver Bey için Gordon Highlanders⁹ geçit resmi düzenlemiştir¹⁰. Enver Bey, 4 Mart 1910 akşamı, Başbakan'ın verdiği bir partiye davetli olarak katılmış, bu davette çok sayıda önemli isim yer almıştır¹¹.

Balkan Komitesi'nin, daha önce üzerinde durduğumuz bir davetiye ile duyurduğu yemek ziyafeti, 7 Mart 1910 tarihinde gerçekleşti. Enver Bey'in ziyareti vesilesiyle verilen yemeğe çok sayıda önemli isim katıldı¹². Yemekte, Balkan Komitesi'nin başkanı Mr. Noel Buxton kısa bir konuşma yaptı ve konuşmasında Türkiye'nin Sultan'ı ve Kral Edward'ın sağlığına kadeh kaldırmayı teklif ederek, böyle bir teklifi iki yıl önce yapmış olsaydı çok cesur bir insan olarak görülebileceğini ifade etti. Mr. Herbert Samuel ise Türk anayasasının şerefine kadeh kaldırarak Türkiye'de gerçekleşen politik devrimi İngiltere'nin derin bir ilgi ve sempati ile karşıladığını belirtti. Türk ulusu ile asla kavga etmeyeceklerini, onların cesur, temiz ve sade insanlar olduğunu ifade eden Herbert Samuel, mücadelelerinin Türkiye'nin adına konuşan ve onu yöneten despot rejimle olduğunu altını çizmiştir. Mr. Samuel, konuşmasında Enver Bey'in içinde yer aldığı İttihat ve Terakki Komitesi'nin amacının savaşmak değil, insanları için gerçek barışı sağlamak olduğunu, Enver Bey ve arkadaşlarının zaferi sadece cesaret ve yetenekleriyle değil sabır ve metanetle kazandıklarını vurgulamıştır. Mr.

⁹ İngiliz Ordusunda piyade alayı bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Gordon_Highlanders

¹⁰ "Enver Bey at Aldershot", **The Westminster**, 3 March 1910, s. 9; "Turkish Bey and The Gordons", **The Evening Telegraph And Post**, 4 March 1910, s. 4; **The Globe**, 4 March 1910, s. 10.

¹¹ Lady Frances Balfour, Sir Edward Grey, Mr and Mrs Birrell, Mr. John Burns, Mr. C. And Lady Lilian Grenfell, Admiral Sir Arthur Wilson, The Hon. Lady Herbert, Mr. R. and Lady Helen Munro-Ferguson, Captain the Hon. F. And Mrs Guest, The Hon. George and Mrs. Keppel, Lady Tennant, Mrs. Cornwallis West, Mrs. Graham Smith, Miss Frances Tennant, Proffesör Raleigh, Mr. Bonham Carter, and Mr. H. Asquith. Bkz. "The Prime Minister's Dinner Party", **The Leicester Daily Post**, 5 March 1910, s. 5; "Enver Bey", **The Westminster Gazette**, 5 March 1910, s. 9.

¹² Yemeğe katılan isimler basına şu şekilde yansımıştır: Mr. Noel Buxton, Mr. Herbert Samuel, Mr. Trevelyan, Türk Elçilik görevlisi Cevat Bey, Sırbistan Maslahatgüzarı M. Grouitch, Lady Courtney of Penwith, Lady Grogan, Sir George White, Sir Edward Boyle, Turkish Ambassador, Bulgarian Minister ve Lord Cromer. Bkz. **The Staffordshire Sentinel**, 8 March 1910, s. 6.

Samuel konuşmasının sonunda abartısız Türkiye'nin "Garibaldi"¹³si olarak nitelendirilebilecek bir insanı misafir ettiklerini ifade etmiştir¹⁴.

Bu konuşmalardan sonra söz alan Enver Bey, Fransızca yaptığı konuşmasında, Berlin askeri ataşesi olarak askeri bir görevle Londra'ya geldiğini, Yeni Türkiye'nin destekçisi olan insanlar arasında olmaktan duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Ayrıca Enver Bey, Genç Türkler'in Osmanlı İmparatorluğu'nu ilerletmek ve iyileştirmek yolundaki inancına işaret ederek iki yıllık bir süreçte yirmi yıllık bir ilerlemenin beklenemeyeceğini hatırlatmıştır. Genç Türkler'in ilerleme yolunda ellerinden geleni yaptığını, tarafsız bir şekilde çalıştıklarını ifade eden Enver Bey, geçen yıl rejime karşı gerçekleşen tepkiden sonra şu anda yeni rejimin dirençli ve sağlam olduğunu beyan etmiştir¹⁵.

Enver Bey'den sonra söz alan Mr. C. P. Trevelyan, İngiliz parlamentosunun ve insanının Türkiye'deki harekete büyük bir güven duyduğunu, uygulamaları gördükçe daha fazla güven duymaya devam edeceklerini ifade ederek Balkan yarımadasındaki halklar ile Türkiye arasında daha yakın ve güvenli bir ilişkiyi sağlayacak "Balkan Antlaşması" yapılmasını önermiştir. Sırp diplomat M. Grouitch, bütün mantıklı ve akıllı insanların böyle bir antlaşmanın gerekli olduğunu kabul edeceğini, bunun Sırbistan halkının ve yönetiminin arzusu olduğunu ifade ederek antlaşma fikrine destek vermiştir¹⁶.

Balkan Komitesi'nin tertip ettiği yemek ziyafeti, farklı başlıklar altında İngiliz basınında yer aldı. Yemekte yaşananların dışında Enver Bey'i okuyuculara tanıtıcı nitelikte bilgiler verildi. Bu bilgilere bakıldığında, İngiliz basınının Enver Bey'in biyografisi ile ilgili doğru bilgilere sahip olduğu görülür. Onun 1882 yılında İstanbul'da doğduğu, altı yaşına kadar Manastır'da yaşadığı, askeri okulda eğitimine başladığı, sonrasında İstanbul'da askeri eğitimini tamamlayarak Manastır'a döndüğü bilgileri

¹³ Giuseppe Garibaldi, (1807-1882), İtalya Devleti'nin kurulmasına öncülük etmiştir. İtalyanlar tarafından İtalya'nın en büyük kahramanı ve yurtseverlerinden biri olarak kabul edilir. Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Giuseppe_Garibaldi. 20/03/2020.

¹⁴ "Turkey's Garibaldi", **The Daily News**, 8 March 1910, s. 7; "Enver Bey Honoured", **North-Eastern Daily Gazette**, 8 Mart 1910, s. 8; "Enver Bey Entertained", **The Derby Daily Telegraph**, 7 March 1910, s. 6; **The Courier**, 8 March 1910, s. 5; "Turkish Constitution", **The Scotsman**, 8 March 1910, s. 9; "The Revolution in Turkey", **The Express and Echo**, 7 March 1910, s. 5; "Mr. Herbert Samuel and The "Young Turks"", **Whitby Gazette**, 11 March 1910, s. 5; "The Garibaldi of Turkey", **The Irish News And Belfast Morning News**, 8 March 1910, s. 8.

¹⁵ "Turkey's Garibaldi", **The Daily News**, 8 March 1910, s. 7.

¹⁶ Aynı yer.

veriliyor¹⁷. Burada, gizli bir şekilde örgütlenen İttihat ve Terakki Partisi'nin içerisinde yer aldığı, örgütün varlığından Saray'ın haberdar olması üzerine Niyazi Bey ile birlikte harekete geçen isimler arasında yer aldığı, rejim karşısı ayaklanmadan sonra Berlin'den dönerek Mahmut Şevket Paşa'nın Hareket Ordusu'na katıldığı bilgisi okuyucuya hatırlatılıyor¹⁸.

Enver Bey'in, Balkan Komitesi'nin eski sekreteri Mr. W. A. Moore ile yaptığı bir röportaj dikkat çekicidir¹⁹. Mr. W. A. Moore, röportajına Batı'da yaşanan devrimlerin ve devrimci tiplerin modasının geçtiğini, Doğu'da Batı'dakinden farklı tip devrim ve devrimcilerin ortaya çıktığına işaret ediyor. Bu anlamda Doğu'da biri Türkiye diğeri İran'da meydana gelen iki devrime ve bu devrimlerin gerçekleşmesinde rol olan insanlara olan ilgisine değiniyor. Sonrasında sözü Enver Bey'e getiriyor ve Meşrutiyet'in ilanından sonra Selanik'te farklı dinlerden olan insanları yaşanan sevinç gösterilerini, bir masanın etrafında toplanan devrimin öncü isimlerini anımsıyor. Enver Bey ve arkadaşlarının devrimden sonra yönetimi ele almadıklarını, Enver Bey'in bir asker olarak kalmayı tercih ettiğini belirten Mr. Moore, bu durumu eleştirdiği zaman Enver Bey'in kendisine bunu bir aşama olarak gördüklerini ifade ettiğini yazıyor. Enver Bey'in en son görüşmelerinde kendisine büyük zorluklara rağmen ilerlediklerini, yetki ve sorumluluk alma konusunda arkadaşları Hakkı, Talat ve Cavit'in kabineye girmesini örnek verdiğini belirtir. Enver Bey'in Meclis'ten çıkmış bir hükümete ve bu hükümete bağlı bir ordu ve donanmaya sahip olmalarından, ordunun siyaset dışı kalmasından duyduğu memnuniyeti kendisine ifade ettiğini yazan Mr. Moore, muhtemel bazı zorlukları Enver Bey'e hatırlatma ihtiyacı hisseder. Enver Bey, Arnavutları Arap harflerini kullanmaya zorladıkları iddialarını reddediyor. Arnavutların bu konuda türdeş bir yapıda olmadığını, kuzeyde Arap alfabesini arzulayanların, güneyde ise Latin alfabesini arzulayanların bulunduğunu, Jön Türklerin Latin alfabesine karşı olmadıklarını ifade ediyor. Ayrıca, Hıristiyanların orduya alınmasını arzu ettiklerini fakat bunun zaman alacağını, ayrılıkçı hisler bulunduğunu, subaylardan başlayarak bir gelenek oluşturacaklarını, ideal bir tarz arzu ettiklerini dile getirerek anayasa ve imparatorluğa sadakat şartıyla gayrimüslimlere özgürlük vermeyi düşündüklerini belirtir. Mr. Moore, Enver Bey'e İngiliz halkına dönük özel bir mesajının olup olmadığını sorduğu zaman, Enver Bey'den mesleğinin asker olması sebebiyle politik meseleleri kamuoyu önünde konuşmak

¹⁷ "Maker of The Turkish Revolution", **The Belfast Weekly News**, 17 March 1910, s. 3.

¹⁸ **The Yorkshire Post**, 8 March 1910, s. 6; **The Faringdon Advertiser**, 12 March 1910; **The Monmouthshire Beacon**, 11 March 1910, s. 2.

¹⁹ "Young Turk Leader. Enver Bey's Views. Desire For Peace", **Belfast Evening Telegraph**, 12 March 1910, s. 4.

istemediğini, Jön Türklerin her şeyden önce savaş değil barış arzu ettikleri, vazifelerinin büyük olduğunu yanıtını alıyor²⁰.

İngiliz basını bunlarında dışında Enver Bey'in dış görünüşü, karakter özellikleri ve yetenekleri üzerinde de durmuştur. Bu anlamda çok genç olduğu, kaşında kendisinin endişe duymadığı bir beyazlığın olduğu, sıcak ve oryantal bir gülümseyişinin, utangaç ve alçak gönüllü bir yapısının olduğu basına yansımıştır²¹. Enver Bey'in sakin, güzel konuşan, oldukça güzel görümlü bir erkek olduğu, kıyafetinin düzgün olduğu yazılmıştır²². Ayrıca, iyi eğitilmiş olduğu bütün Osmanlıların yaptığı gibi Fransızca konuştuğu fakat Fransızcasının Almancası kadar iyi olmadığı, İngilizcesinin ise zayıf olduğu basına yansıtılan özellikleri arasındadır²³.

Enver Bey'in Londra'da parlamento üyelerinin de içinde bulunduğu isimler tarafından ağırlanmış olması bazı kesimlerin tepkisini çekmiştir. Örneğin Kadınların Sosyal ve Politik Birliği üyeleri, kabinede bakan olan Mr. Herbert Samuel'in yemekte Enver Bey'i ve devrimi öven sözlerine atıf yaparak bu sözleri söyleyen liberal yönetimin kendi ülkesindeki kadınların özgürlüğü hareketine sıcak bakmamasını bir çelişki olarak değerlendirmiştir²⁴. Yine bir başka makalede, Mr. Herbert Samuel'in Yahudi asıllı bir kabine üyesi olmasına atıf yapılarak kendi ülkesinde despotizmi savunan birinin ne zamandan beri "özgürlükçü bir Yahudi", "Genç Türkiye'nin devrimcisinin sempaticanı" olduğu sorgulanmaktadır²⁵.

Enver Bey, kendisine verilen yemekten sonra The House of Commons (Avam Kamarası)'ı ziyaret etti. Mr. Noel Buxton tarafından kendisine Distinguished Strangers'Gallery²⁶ gezdirildi. Enver Bey'e bu gezi sırasında Halil Halid Bey²⁷ eşlik etmiştir. Bu ziyaretten sonra Enver Bey'in Londra'daki faaliyetleriyle ilgili basında başka bir bilgiye rastlanmamıştır.

²⁰ Aynı yer.

²¹ "A Youthful Leader of Men", **The Belfast News Letter**, 12 April 1910; "A Youthful Leader of Men", **The Bystander**, 16 March 1910, s. 545; "Major Enver Bey", **The Shoreditch Observer**, 12 March 1910.

²² "The Young Turk", **Sheffield Daily Telegraph**, 8 March 1910, s. 6.

²³ "The Young Turk", **Sheffield Daily Telegraph**, 8 March 1910, s. 6; **The Yorkshire Post**, 8 March 1910, s. 6; "A Youthful Leader of Men", **The Belfast News Letter**, 12 April 1910.

²⁴ "The Truce", **Votes for Women**, 11 March 1910, s. 372;

²⁵ "Mr. Herbert Samuel-Despot or Liberal?", **The Common Cause**, 17 March 1810, s. 686.

²⁶ Avam Kamarasında'da halktan olan davetli davetsiz kimselerin oturumları izlemesi için ayrılan kısım. Bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Visitors%27_Gallery. 20/03/2020.

²⁷ Halil Halid'in biyografisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. <https://islamansiklopedisi.org.tr/halil-halid-bey>. 20/03/2020.

2- Enver Paşa'nın Londra Ziyaretinin Türkiye'deki Yansıması

Berlin Askeri Ataşesi Enver Bey'in Londra'ya yaptığı ziyaret ve Balkan Komitesi'nin Enver Bey'in onuruna verdiği yemek hakkında Londra Büyükelçisi Ahmet Tevfik Paşa, İstanbul'u bilgilendirmiştir²⁸. Bu bilgiler, İngiliz basınına yansıyan bilgilerle kıyaslandığında fazla bir farklılıkla karşılaşmamaktadır. Enver Bey'in ziyareti vesilesiyle verilen yemeğe Ahmet Tevfik Paşa'nın davet edilmesine rağmen katılmadığını, kendisini temsilen Cevat Bey'i gönderdiğini buradan öğreniyoruz. Yine Bulgaristan elçisinin mazeret beyan ederek katılmadığını, Balkan devletlerini temsilen bir tek Sırbistan'dan katılım olduğu bu bilgilendirmede yer almaktadır. Yemeğe katılanlar arasında Ahmet Tevfik Paşa, Eastern Question Association (Doğu Sorunu Derneği) Başkanı Frederic Harrison'un ismini de vermektedir. Bunun dışında yemekte yapılan konuşmaların kısa bir özeti yapılmıştır.

Enver Bey'in bu seyahatini, dönemin meşhur gazetelerinden Tanin, "Enver Bey Londra'da" başlığıyla okuyucularına duyurmuştur²⁹. Haberde, Enver Bey'in şerefine Balkan Komitesi' tarafından ziyafet verildiği, Posta Nazırı Mr. Herbert Samuel'in bir konuşma yaptığı, bu konuşmasında Enver Bey'i Garibaldi'ye benzettiği üzerinde durulmuştur. Ayrıca, Enver Bey'in ve Sırp diplomatın yemekte yaptığı konuşmaya yer verilmiştir. Tanin'in bir sonraki haberinde Enver Bey'in ziyareti ile ilgili daha ayrıntılı bilgiler verilmiştir³⁰. Buna göre Enver Bey'in ziyaretinin amacı, Osmanlı Devleti'nin Vickers ve Armstrongs firmalarına verdiği siparişlerin "esna-yı tecrübelerinde" bulunmaktır. Enver Bey, Londra'da olağanüstü bir kabule mazhar olmuştur. Kraliyet sarayında yapılan törene davet edilen Enver Bey, burada Kral Edward ve üst düzey devlet görevlileriyle tanışmıştır. Sonrasında Dahiliye Nazırı Winston Churchill ve iki gün sonra ise Başbakan Mr. Asquith'in davetlerine katılan Enver Bey, burada Dış İşleri Bakanı Edward Grey başta olmak üzere kabine üyeleriyle karşılaşmıştır. Avam Kamarası'nda düzenlenen bir akşam ziyafeti sırasında parlamento üyeleri Enver Bey'e ve yeni Türkiye'ye olan muhabbetlerini dile getirmiştir. Enver Bey'in Aldershot'a yaptığı ziyaret sırasında şerefine askeri manevralar düzenlendiği ve üst düzey generallerin burada hazır bulunduğu sonrasında ziyafet verildiği Tanin'e yansıyan bilgiler arasındadır. Haberin devamında Enver Bey'in şerefine Balkan Komitesi'nin düzenlediği yemek, yemeğe katılanlar ve burada yapılan konuşmalar üzerinde durulmaktadır. Daha önce

²⁸ B.O.A. HR. SFR. DN. 609, GN. 25/2.

²⁹ "Enver Bey Londra'da", **Tanin**, 24 Şubat 1325/ 9 Mart 1910, Nu: 544, s. 2.

³⁰ "Enver Bey Londra'da", **Tanin**, 1 Mart 1326/ 14 Mart 1910, Nu: 549, s. 2.

verdiğimiz bilgilerden farklı olarak Doğu Sorunu Derneği Başkan'ı F. Harrison'un da kısa bir konuşma yaptığı bilgisine yer verilmektedir. Enver Bey'in, salı günü akşamı Genelkurmay Başkanı General Hamilton'un vereceği bir ziyafete davet edildiği bilgisi dikkat çekicidir.

Enver Bey'in Londra ziyaretini okuyucularına veren bir başka gazete Sabah'tır. Gazete, ilk haberinde, Enver Bey'in şerefine Balkan Komitesi'nin tertip edeceği yemeği duyurmaktadır³¹. Bir sonraki haberde, Londra'da bulunan Enver Bey'in Osmanlı-Bulgar ilişkileri ile ilgili bir gazeteye verdiği demeç üzerinde durulmaktadır. Enver Bey, İstanbul'dan aldığı bilgilerden hareketle şunları dile getirmiştir:

“Bulgaristan Düvel-i Muazzamadan teşvik görmedikçe hiçbir zaman Devlet-i Osmaniye ile muharebeye girişmeyecektir. Çünkü Bulgaristan, Devlet-i Osmaniye tamamıyla mahvolmayınca Makedonya'yı alamayacağını bilir. Bulgaristan bir muharebe ile hiçbir şey kazanamayacağı gibi kuvvetleri de pek muhtelif bir surette taksim edilmiştir. İhtilal zamanlarında belki bu kabil olabilir idi. Fakat biz şimdi hal-i intizamdayız. Ordumuzda son sistem esliha bulunduğu gibi diğer cihetlerden dahi mükemmel bir surette müsellahız. Her ne kadar askeri balon gibi şeyler ordumuzca mevcut değil ise de tehlikeli zamanlarımızda bunsuz da iş görebiliriz. Mamafih işittiklerime göre muharebe zuhuruna ihtimal vermem³².”

Sabah gazetesi son olarak Balkan Komitesi'nin verdiği yemeğe kimlerin katıldığını, yemekte yapılan konuşmaları okuyucusuna aktarmıştır³³. Bu haberde verilen bilgiler daha önce verdiğimiz bilgilerle örtüşmektedir. Farklı bir bilgiye yer verilmemiştir. Balkan Komitesi'nin davetine Londra Büyükelçisi Ahmet Tevfik Paşa'nın ve Bulgaristan elçisinin katılmadığı haberde teyit edilmektedir. Enver Bey'in Londra ziyareti ile ilgili Türk basınında karşılaştığımız bilgiler bunlardan ibarettir. Araştırma sırasında, Enver Bey'in Londra'dan hangi tarihte ayrıldığıyla ilgili herhangi bir bilgiyle karşılaşılması.

Sonuç

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kamuoyunda “Hürriyet Kahramanı” olarak tanınan Enver Paşa, Berlin'de askeri ateşe olarak görev yaptığı 1910 yılı Mart ayı içerisinde Londra'ya askeri amaçlı bir ziyaret yapmıştır. Enver Paşa'nın bu ziyareti, dönemin İngiliz basınında ve siyasi çevrelerinde ilgiyle

³¹ “Enver Bey”, **Sabah**, 20 Şubat 1325/5 Mart 1910, Nu: 7346, s. 2.

³² “Enver Bey'in Beyanati”, **Sabah**, 21 Şubat 1325/6 Mart 1910, Nu: 7347, s. 2.

³³ “Ziyafet Tafsilatı”, **Sabah**, 27 Şubat 1325/12 Mart 1910, Nu: 7353, s. 2.

karşılanmıştır. Basında çıkan haberlere ve yorumlara bakıldığında Enver Paşa'nın hayatı, mücadelesi, karakter özellikleri ve dış görünüşü üzerinde durulduğu görülmektedir. Başkanlığını İngiliz parlamenterlerinden Noel Buxton'un yaptığı Balkan Komitesi, Enver Paşa'nın ziyareti şerefine bir yemekli davet düzenlemiştir. Karşılıklı nezaket konuşmalarının yapıldığı bu davette, İngiliz parlamenterlerden Herbert Samuel Enver Paşa'yı, İtalyan tarihinin önemli isimlerinden G. Garibaldi'ye benzetmiştir. Gerek İngiliz basınına gerekse Türk basınına yansıyan bu benzetme gazete sayfaları arasında kalarak unutulmuştur. Sonraki süreçte ise Balkan Komitesi ile Enver Paşa'nın içinde bulunduğu İttihat ve Terakki Partisi'nin ilişkileri, Osmanlı Devleti ile İngiltere'nin ilişkilerine paralel olarak bozulmuştur. Öyle ki bu süreç, Komite'nin Başkanı Noel Buxton'a bir Teşkilat-ı Mahsusa görevlisinin suikast teşebbüsünde bulunmasına kadar varmıştır.

Enver Paşa, bu ziyareti sırasında İngiliz üst düzey devlet görevlilerinin de bulunduğu davetlere katılmış ve onlarla tanışma imkânı bulmuştur. Aralarında Başbakan Asquith'in, kabine üyelerinden W. Churchill, Edward Grey ve Genelkurmay Başkanı Hamilton'un olduğu bu kişiler, bu tarihlerde Berlin Askeri Ataşesi olarak tanıdıkları şahsiyeti, Birinci Dünya Harbi'nde Türk ordusunun başkomandanı olarak görecektir. Bu ziyaret, Enver Paşa'nın hayatında gerçekleştirdiği ilk ve son Londra ziyareti olduğu gibi burada geçirdiği günler, İngiliz siyasi ve askeri çevreleriyle de dostane münasebetler kurduğu son günleri olacaktır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Kitaplar

Aksu, Kenan, **İngiliz Gizli Belgelerinde Enver Paşa**, İyidüşün Yayınları, İstanbul, 2017.

Aydemir, Şevket Süreyya, **Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa**, C. I-III, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

Bardakçı, Murat, **Enver**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2015.

Çolak, Mustafa, **Komitenin Kahramanı Enver Paşa**, Yeditepe Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2019.

Enver Paşa'nın Özel Mektupları, Yayına Hazırlayan: Arı İnan, İmge Kitabevi, I. Baskı, Ankara, 1997.

Kendi Mektuplarında Enver Paşa, Yayına Hazırlayan: M. Şükrü Hanioglu, Der Yayınları, İstanbul, 1989.

Kösoğlu, Nevzat, **Şehit Enver Paşa**, Ötüken Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 2008.

Naciye, Ruhum, Efendim..., Yayınlayan: Murat Bardakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Yamauchi, Masayuki, **Hoşnut Olamamış Adam-Enver Paşa**. Türkiye'den Türkistan'a, Bağlam Yayınları, I. Baskı, İstanbul, 1995.

Makaleler

Halil Halid, "İngiltere'de Balkan Komitesi ve Meslek-i Mazi ve Müstakbeli", **Sırat-ı Müstakim**, C. IV, S. 99, s. 357-358.

Hanioglu, M. Şükrü, "Enver Paşa", **İslam Ansiklopedisi**, C. XI, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1995.

Mehmetefendioğlu, Ahmet - Cemal Necip Gürel, "Bir Teşkilat-ı Mahsusa Operasyonu: Buxton Kardeşler Olayı", **Teşkilat-ı Mahsusa'nın 100. Yılında Türk İstihbaratı**, Kripto Yay., Ankara, 2015, s. 27-54.

Mehmetefendioğlu, Ahmet, "İngiliz Hükümetlerinin Balkanlar'daki Politikalarında Etkili Olan Baskı Grubu. Balkan Komitesi ve Bir Mektubu", **Toplumsal Tarih**, S. 60 (Aralık 1998) s. 4-8.

Sürelî Yayınlar

Sabah

Tanin

The Belfast Evening Telegraph

The Belfast News Letter

The Belfast Weekly News

The Bystander

The Common Cause

The Courier

The Daily News

The Daily Telegraph

The Derby Daily Telegraph

The Evening Telegraph And Post

The Express and Echo
The Faringdon Advertiser
The Globe
The Irish News And Belfast Morning News
The Leicester Daily Post
The Monmouthshire Beacon
The North-Eastern Daily Gazette
The Scotsman
The Sheffield Daily Telegraph
The Shoreditch Observer
The Staffordshire Sentinel
The Westminster
The Westminster Gazette
The Whitby Gazette
The Yorkshire Post
The Yorkshire Telegraph and Star
Votes for Women

Tezler

Koç, Sanlı Bahadır, **Noel Buxton: Portrait of a Philanthropist as a Turcophobe**, Bilkent Üniversitesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1997.

İnternet Kaynakları

<https://en.wikipedia.org>

Ek-1

THE BALKAN COMMITTEE.

PRESIDENT: PROFESSOR WESTLAKE, K.C.
CHAIRMAN OF EXECUTIVE: NOEL BUXTON, M.P.
TREASURER: R. A. YERBURGH, M.P.
HON. SEC.: SIR EDWARD BOYLE, BART.

VISIT OF ENVER BEY,
THE HERO OF THE YOUNG TURK REVOLUTION.

Luncheon at the Whitehall Rooms, Hotel Metropole, S.W.,
On MONDAY, MARCH 7th, at 1.0 p.m. for 1.15.

DEAR SIR (OF MADAM)

For the first time Enver Bey, now Turkish Military Attaché in Berlin, is in London. We believe that many people will wish to seize this occasion to do him honour.

His name is still fresh in the memory of all who rejoiced at the downfall of the old régime in Turkey, and the inauguration of a new era. With Niazi Bey, he was the hero of the "Bloodless Revolution" of July, 1908. For three years he had been organising in secret, at Salonica, the famous Committee of Union and Progress. In 1908 he was denounced by a spy to the Sultan, the Committee was threatened with extinction, and he and his colleagues with death. It was then that with Niazi Bey he raised the standard of revolt.

When the Counter Revolution was attempted in April, 1909, the triumph of reaction seemed for a moment probable. Its first check came when the news was spread that Enver Bey was hurrying back, from his post at Berlin, to Salonica. There he joined Mahmoud Shevket Pasha, now Minister of War, and with him organised the famous march on Constantinople which resulted in the victory of the Young Turks.

It is particularly fitting that he should be the guest of the Balkan Committee. The revolution of 1908 was no sooner achieved than he claimed this Committee as the ally of the Committee of Union and Progress, because it had been the relentless enemy of the Hamidian régime. The Committee of Union and Progress, at the period of the first revolution, entertained our former secretary, Mr. W. A. Moore, and extended to him the utmost facilities for travel and obtaining information. Subsequently Mr. Noel Buxton, M.P., and a deputation of members of the Balkan Committee, were invited to Constantinople for the historic occasion of the opening of the Turkish Parliament, and were lavishly entertained by the Young Turk leaders. At the time of the visit of the Ottoman deputies to England last summer, Talaat Bey, now Minister of the Interior, and two other distinguished deputies, were specially sent to return the Balkan Committee's visit to Constantinople, and to take part in our annual meeting.

The luncheon has been arranged for **Monday, March 7th, at 1 p.m., for 1.15 in the Whitehall Rooms, Hotel Metropole, S.W.** In spite of the necessarily short notice, the Committee believes that there will be a very large and distinguished attendance, and early application for tickets is desirable. ~~The price of a Ticket, which does not include wine, is 5/6.~~ Remittances should accompany each application.

Believing that you are desirous of showing that British interest in the Turkish reformers is not waning, and that sympathy is not chilled, but rather increased, by the manifold difficulties with which they have to contend, I trust you can be present.

Yours faithfully,
EDWARD BOYLE,
Hon. Sec.

THE BALKAN COMMITTEE,
10, ADELPHI TERRACE, W.C.
February 28th, 1910.

Balkan Komitesi'nin Enver Bey'in onuruna vereceği yemek için bastırıldığı davetiye.
Kaynak. BOA, B.O.A. HR. SFR. DN. 619, GN. 38/3.

Ek-2

ENVER BEY.
YOUNG TURK HERO NOW IN
LONDON.**MONDAY'S LUNCHEON.**

Enver Bey, the hero of the Young Turk revolution, is to be entertained at a luncheon at the Whitehall Rooms, Hotel Metropole, on Monday. Enver Bey, who is now Turkish Military Attaché in Berlin, is in London for the first time, and the Balkan Committee, taking advantage of this fact, have arranged the luncheon in his honour.

The chairman of the occasion is Mr. Noel Buxton, M.P., and among those who are to be present are the Postmaster-General, Mr. Herbert Samuel; Mr. C. P. Trevelyan and Mrs. Trevelyan, Sir T. Fowell Buxton, G.C.M.G., and Miss Buxton, Lady Courtenay, Lady Grogan, the Servian Chargé d'Affaires, and a large number of members of Parliament. The Postmaster-General and others are to deliver speeches, but the proceedings

ENVER BEY.

[Photo: Lond. Electro. Agency.]

Enver Paşa'nın ziyaret sırasında basında çıkan bir fotoğrafı.
Kaynak: The Westminster Gazette, 5 March 1910, s. 9.

